

TELEVİZYONUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ; ÖRNEK PROGRAM: REALITY SHOW'LAR

Aytekin CAN*

ÖZET

Bu çalışmada görsel ve işitsel etkinliği nedeniyle çok sayıda kişiye ulaşan en güçlü kitle iletişim aracı olan televizyonun çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur. Televizyonda şiddet konusu ele alınmıştır. Şiddetin en yoğun biçimde işlendiği Reality Showlar örnek olarak verilmiştir. Ülkemizde özel televizyonların yaygınlaşmasıyla birlikte Reality Show türü programlar çoğalmıştır. Bu çalışmada bu tür programların çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Reality Shows, Şiddet, Çocuk.

NEGATIVE EFFECTS OF TV ON CHILDREN. EXAMPLE PROGRAMME: REALITY SHOWS

ABSTRACT

In this article, the negative effects of TV on children, the most influential mass media due to its visual and audioable effects, have been emphasized. The violence on TV has been dealt with. Reality shows which commonly contain violence have been given as an example. Reality shows have increased in Turkey together with the private TV stations. In this study the negative effects of such programmes on children have been investigated.

Key Words: Reality Shows, Violence, Child.

14

GİRİŞ

Televizyon yaşadığımız yüzyıla damgasını vuran en etkili kitle iletişim aracıdır. Toplumların siyasal, sosyal ve kültürel yapılarında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Ülkemizde 1960'lı yılların sonunda hayatımıza giren televizyon, ekonomik olanakları genellikle kısıtlı olan halkımızın birçok gereksinimine cevap veren bir iletişim aracı olmuş, eğlenme ve bilgilenme isteklerini karşılayan en önemli araç haline gelmiştir. Geniş halk kitlelerinin televizyona olan gereksinimiyle, bu sihirli kutu onları her yönden etkilemeye başlamıştır. Geniş toplulukların yönetilip, yönlendirilmesinde çok büyük önem kazanmıştır.

Toplumu böylesine yoğun bir biçimde etkileyen televizyonun çocukların dünyasına da girmesi kaçınılmaz olmuştur. Televizyonla birlikte yetişen kuşaklar, bu araçtan en az ebeveynleri kadar etkilenmektedirler. Televizyondan önce kendi dönemlerine damgalarını vuran yazılı basın ve radyo bu alanda önemli görevler üstlenmişlerdir. Ancak görüntü unsurunun olağanüstü avantajına sahip olan televizyon, bu yönüyle çok daha etkin bir işlevi yüklenmiştir.

Günümüzde girmediği yer, etkisini hissettirme-

diği ortam bulunmayan televizyondan en çok etkilenenler ise çocuklardır. Çocukların televizyondan olumsuz yönde etkilenmesi bütün dünya çocukları için problem teşkil etmektedir.

Çocuklar televizyondan dil, eğitim, şiddet, aile, toplum ilişkilerinden, tüketim anlayışlarına kadar olumsuz yönde etkilenmektedirler. Televizyonun etkisi 1960'lı yıllardan itibaren devamlı olarak tartışılmış, sosyoloji, psikoloji, sosyalpsikoloji, siyaset bilimi gibi bilim dallarının yanı sıra, etkisi iletişim bilimine de temel olmuştur. Televizyonun çok etkili bir iletişim aracı olduğunu ileri süren bilim adamlarının yanı sıra, televizyonun çok az etkili olduğunu öne sürenler gibi, etkisinin ortama göre değiştiğini belirtenler de olmuştur.

Diğer kitle iletişim araçlarına göre aynı anda birden fazla duyu organına hitap eden bir araçtır. Bu aracı insanlar iyi yönde de kullanabilir, kötü yönde de. Televizyon geleceğimiz olan çocuklarımız için bir canavar ya da iyi bir öğretmen olabilir. Bu ise aracı kullananların içinde bulunduğu toplumsal ortam, aile yapısı, ekonomik düzey gibi şartlara bağlıdır.

Televizyon, çocukların sosyalleşmesinde, kişiliklerini kazanmasında, tüketim alışkanlıkları-

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi.

nın oluşmasında, ana dillerini öğrenmesinde, okulda başarılarında, aile ilişkilerinin oluşmasında, toplum içerisindeki görevlerini öğrenmesinde önemli bir iletişim aracıdır. Bu araç iyi şekilde kullanıldığı takdirde, çocuklar toplum içerisinde kurallara uyan, başarılı, dilini ve kültürünü bilen, uyumlu insanlar olabilirler. Televizyonda, sonuçlarını düşünmeden, sadece duyguya ve hırsla dayanan bir yayın yapılması durumunda ise; çocuklar şiddet, şehvet, tüketim düşkünü, argo konuşan, toplumsal normlara uymayan toplumda marjinal olmayı başarıya sayan bir nesil yetiştirilmiş olur.

Televizyon yayınlarında çocuklara daha fazla yayın saati ayrılmalıdır. Televizyonda çocukların aileleri ile izleyebileceği, yalnız başlarına izleyecekleri ve izlemeyecekleri programlar kesin olarak belirlenmelidir. Televizyonda aile içi iletişimi ortadan kaldıran değil, aile içinde iletişimi güçlendiren, çocuklar için öğretici programlara yer verilmelidir.

Modern toplumların en önemli özelliklerinden biri, iletişim teknolojisinin bireyin günlük yaşamında yoğun bir biçimde yer alması ve toplumdaki hemen hemen herkesin kitle iletişim kapsamı içine girmesidir. Bu araçlardan özellikle de televizyon özgür modern toplum yaşamının bir parçasıdır (Cüceloğlu 1992: 549). Toplum yaşamının önemli bir parçası olan televizyonun toplumun temeli olan çocuklar üzerine etkileri önemlidir. Televizyonun etkileri küçümsenemeyecek kadar çoktur, çocukların ruhsal ve düşünsel yaşamına yeni boyutlar kazandırır.

Çocukluk kavramını bir bütün olarak ele aldığımızda yaş sınırını 0-12 olarak koymamız gerekmektedir. Çocukluk doğum öncesi dönemden başlayarak, erginlik evresine kadar olan gelişimi içerir (Yavuzer 1993: 15).

Çocuklar ilk iki yaşına kadar televizyonu sadece hareketli ve sesli görüntüler içerdiği için rasgele izlemektedir. Yaş ilerledikçe televizyona daha dikkatli bakmaya başlarlar. Çocuklar 6-7 yaşlarından sonra bilinçli bir televizyon izleyici olarak televizyonun karşısında yer alırlar. Çünkü; çocuklar hiç görmedikleri yerler hiç karşılaşmadıkları insanlar hakkında düşünürler. Yıldızları, gezegenleri, güneş sistemini, merak ederler. Yine bu dönemlerde hayal kurma, canlandırma ve espri yetenekleri de gelişir (Korkmazlar 1995: 114). Küçük yaşlardan itibaren

televizyonun sadık izleyicileri olan çocuklar, izledikleri programlardan etkilenirler ve televizyonda gördükleri film kahramanlarıyla kendilerini özdeşleştirirler ve gördükleri davranışları arkadaşları üzerinde uygulamaya kalkarlar (Oktay 1986: 113-114).

Televizyonun günlük yaşamın bir parçası haline gelmesi sanayi toplumundaki çocukları, olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik kaygıların ön plana çıktığı ve sorumsuzca yayınların yapıldığı günümüzde, televizyon çocukları olumsuz yönde etkilemektedir.

"Ülkemizde hızla çoğalan özel kanalların yayınları, çocukları ne şekilde etkilemektedir; sorusuna cevap aranmaya başlanmıştır. Bu araştırmada televizyon programlarının olumsuz bir örneği olan Realty Showlar incelenmiştir. Televizyonun çocuklar üzerine olumsuz etkileriyle sınırlı olan araştırmada toplumda herkesin televizyona ulaşabildiği ve çocukların televizyondan olumsuz yönde etkilendikleri varsayılmıştır.

TELEVİZYONDA ŞİDDET: ÖRNEK BİR PROGRAM REALTY SHOWLAR

Şiddetin sözlük anlamı güç gösterisinde bulunmak, güç derecesi, sertlik, aşırılık, sıkılık ve müsaadesizlik olarak tanımlanmaktadır. Şiddet, bir gücün, bir kozun sorumsuzca karşı tarafın çıkarlarını hiçe sayarak, onurunu hesaba katmadan kullanılması olarak tanımlanabilir.

Şiddet günümüzde kitleleri tehdit eden ve doğrudan etkileyen bir özelliğe büründü. Kitlesele yönü ve bireysel yönü ile şiddet, kamuya açık ve temsil edilir bir hale geldi. Medyaya yansıyan haliyle şiddet anlık değil, sürekliliği olan ve hayatın bir parçası olan şiddettir. Şiddet günümüzde sıradan bir olay haline gelmiştir. Direksiyonu başında can çekişen insanın, ölüme yakın her saniyesini göstermeyi, başarı telaki etmiş bir habercilik anlayışıyla, bir ölümün mahremiyetini ifşa etmekle gurur duyan medya ile karşı karşıya bulunuyoruz (Sözen 1996: 112-113).

Televizyonun şiddet etkisini destekleme yönünde birçok araştırma yapılmıştır. ABD'de FBI suç raporlarına dayanan toplumsal suç indeksi ile her yıl televizyondan kaynaklanan şiddet seviyesi arasındaki bağlar incelenmektedir (How 1997: 91).

Günümüzde üstünde çok durulup, çok tartışılan konu televizyon ve saldırganlık ilişkisidir. Bu konuda pek çok araştırma yapıldı ve yapılmaktadır. Elde edilen bulgular, toplu olarak değerlendirildiğinde televizyon izlemenin çocuklar üzerinde saldırganlığı artırıcı etkisi olduğu ortaya çıkıyor (Yörükoğlu 1985: 67).

USA Today Gazetesi tarafından yapılan bir araştırmada, televizyon ve sinema filmlerinde en fazla rahatlık duyulan unsurların şiddet, seks ve dil üzerinde yoğunlaştığı ortaya çıktı (Rigel 1995: 157). Televizyondaki şiddetin gerçek hayattaki sonuçları ABD'de 40 yıldır üç binden fazla araştırmanın konusu olmuştur. Buna göre bir çocuğun ilk okulu bitirmeden 8 bin cinayet sahnesi izlediği tespit edilmiştir (Şener 1994: 57).

"Hayalle gerçeği ayırmakta güçlük çeken küçük çocuklar ekranda gördüklerini mutlak gerçekler olarak benimserler. Sorma ve deneme yapma yoluyla öğrenen çocuğa ekran cevap vermez; aksine onu uyarı bombardımanına tutar ve çocuk şahit olduğu olaylar karşısında ezilir." Şiddet sahnelerinin dışı dönük çocuklarda tokat, tekme ve benzeri şiddet içeren davranışlara, içe dönük çocuklarda ise, pısrık, korkak bir karakter tipine yol açtığı görülmüştür (Koca 1993: 4).

Son yıllarda yapılan sosyalbilimsel araştırmalarda, görsel işitsel kitle haberleşme araçları ile verilen şiddet ve zor kapsamlı yayınların etkilene nedenleri üzerine bazı görüşler ortaya atılmıştır. Bunlardan saldırganlığı kışkırtma yaklaşımına görsel işitsel araçların etkisi şu şekilde olmaktadır:

"Saldırgan davranış tekniğini öğretir. Daha önce öğrenilmemiş saldırgan huyların yeniden doğmasına, canlanmasına neden olur. Düşmanca huyları ahlaki yönden haklı gösterir. Bu yolla çocuk ve gençlik, gerçek yaşamında gördüğü, karşılaştığı şiddet etkilerinin hoş gitmeyenlerine karşı duyarsız duruma gelebilmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla çocukların yetişkinlikleri taklit ettikleri, iyiyi ve kötüyü ayırt etmedikleri ortaya çıkmıştır."

Televizyon en yıkıcı etkisini, etkiye en fazla açık durumdaki çocuk ve gençlere göstermektedir. Şiddet çocukların davranışlarına, oyunlarına ve sözlerine yansımaktadır. Çocukların 2-4 yaşlarından başlayarak 12-13 yaşına kadar

günde ortalama 1-2 saat çizgi film izledikleri, ayrıca yetişkinler için hazırlanan televizyon programlarının da seyredildiği ortamda yoğun bir şiddetle karşı karşıya kaldıkları belirlenmiştir (Rigel 1995: 215-216).

REALTY SHOW'LAR

Gerçek olayların dramatize edilerek doğrudan insanların duygularına yönelik hazırlanan haber programlarıdır (Akdoğan 1995: 93). Filmler veya diziler gibi senaryolaştırma, belli bir kurgudan geçirilmesi, şiddet yüklü haber programlarının reyting uğruna bilinçsizce yapılması; şiddet yüklü haber programlarıdır. Bu tür programlarda senaryo gereği izleyici kötülüğün, acının kaynağı yok edilerek rahatlatılır. Ancak gerçeği verdiği iddiasıyla ortaya çıkan bu showlar da, bir süreçten bahsedemeyiz. Çünkü bu programda kötülüğün kaynağı, yaratıcı durumunda olan kişiler ya ortada yoktur, ya da adalet mekanizmasının cezalandırma süreci içindedirler. Bu yapımlarda belli hızla alışmış olan seyirci kötülüğün kaynağı olan kişi veya kişilerin kurbanın çektiği acılara yakın bir şekilde, acı çekerek cezasını bulmalarını istemektedirler. Ancak bu pek mümkün olmamaktadır. Bu durumda nefretini içine atan izleyici, ilk fırsatta, bu negatif enerjisini çıkartabileceğinin sinyallerini vermektedir. Bu tür programlar insanları mutsuz ve karamsar etmektedir.

Bilgilenmek ve gerçekleri görmek, haberin tüketicisinin temel ihtiyaçlarındandır. Artık ana haber bültenleri de Realty Showlar'dan geri kalmayacak şekilde her an kan ve şiddet unsurlarını içermeye başlamışlardır.

Realty Show'larda verilerin gerçek öğelere dayandırılması, çocuğun dünyaya korkuyla bakan bir yetişkine çevirebilir, ya da sürekli savunmada olarak, olası bir saldırıdan korunma çabasında olan bir kişiliğe dönüştürebilmektedir. Ayrıca grubu, yeni bir kurgu programının tutkulu izleyicileri olarak hazırlamaktadır. Realty Show'ların etkilerine en fazla açık olan çocukların temel güçsüzlükler, yaşları nedeni ile henüz yeterli eğitimi almamaları ve yaşam deneyimlerinden yoksun olmaları nedeniyle çok etkilidir. Bu showların en sadık; bir o kadarda tehlikeli izleyicilerin çocuklar olduğu araştırmalar sonucu görülmüştür.

"İşveç'te televizyon ve çocuk ilişkilerine yöne-

lik olarak yapılan bir araştırma, fazla izlenmesi halinde televizyonun çocuklar üzerine etkileri şöyle sıralanmaktadır; "gerçeklerden kopar, pasif olur, yalnızlığa itilir, bağımlı bir yapı oluşturur, saldırganlaşır, sıradanlaşır, özellikle resim ve konuşma da ifade sıkıntısı yaşar, yaratıcılığın yerini taklit alır. İsveç'te yapılan araştırmalar çocukların annesinin denetiminden çıkıp, televizyonun hegemonyasına girdiklerinde nasıl olumsuz etkilerle donatıldıklarını gösterirken, ABD kongresi gelecek nesilleri televizyondaki şiddetten korumak için hukuksal ve teknik düzenlemeler için çaba harcamaktadır.

"Yeter ki yaramazlık yapması, ne seyrederse seyretsin" sığ düşüncesiyle Realty Show'lardaki şiddetin, çocuğa etkisine karşı kayıtsız kalabilen yetişkin grubun, çocuk kadar bu programların kendi üzerlerindeki etkisinden de habersiz oldukları görülmüştür (Rigel 1996: 590-633).

Özel televizyonlardaki yerli Realty Show'ların dramatik örgüsünden sıyrılıp ana unsur olduğu, ticari olarak para kazandırdığı, "ama prim yapan herşeyin iyi mi?" olduğu 26 Ocak 1994 günü Milliyet Gazetesinde Kanal D Genel Müdürü Adem Gürses tarafından sorgulanmaktadır. Yine Show TV Genel Müdürü Faruk Bayhan ise "Asıl tehlikenin şiddetin Realty Show'lardan haberlere kaymasıdır. Haberciler bu işe yaslanmaya başladılar. Haberlerde şiddet verilmeye başlandı" şeklindeki yorumudur.

Gaziantep Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Zerrin Erkul; "Realty Show'ların potansiyel tehlike olduğu" görüşünü savunmaktadır. Bu türdeki izlencelerde yer alan cinayet soygun gibi olayların haber yapılış biçimi ve canlandırmalarının toplumu suça ittiğini ileri sürüyor ve asayiş ve kamu düzenini ilgilendiren konulara halkın büyük ilgi duyduğunu belirterek Realty Show'larda Türki-

ye'de bol bol kan ve vahşet görüntüleri yayınlandığını belirtiyor (Öngören 1994: 42-43).

Çocukların televizyondaki haberlerden olumsuz etkilenmesine ilginç bir örnek ise 24 Ocak 1999 tarihinde Kanal D'de yayınlanan "Çocuktan Al Haberi" adlı programda, çocukların "terörist nedir" sorusuna verdikleri cevap "Karnını Kaşayan Adamdır" cevabı olmuştur.

KAYNAKLAR

- Akdoğan Y (1995) Görsel İktidar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Cüceloğlu D (1992) İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- How JAM (1997) Television And Children, New University Publication, London.
- Koca N (1993) Şiddet Toplum, İzlenim Dergisi, İstanbul.
- Korkmazlar Ü (1995) AnaBaba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Oktay A (1986) Kitle İletişim Araçlarının Okulöncesi Dönemde Kullanılması, 4. YaPa Okulöncesi Eğitim Semineri, İstanbul.
- Öngören TM (1994) Bu Ne Şiddet!, Kitle Yayınları, İstanbul.
- Rigel N (1995) Haber, Çocuk ve Şiddet, Der Yayınları, İstanbul.
- Rigel N (1996) Realty Show Ve Haber Programlarının 1994-1995 Karşılaştırmalı Etki Analizi, Yeni Türkiye Derg, Medya Özel Sayısı 11.
- Sözen E (1996) Medyatik Hafıza, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Şener E (1994) Televizyon ve Video, İstanbul.
- Yavuzer H (1993) Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yörükoğlu A (1985) Televizyon Çocuklar ve Saldırganlık, Kitle İletişim Araçları ve Şiddet, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, İstanbul. ■